

POPLATKY VE VEŘEJNÝCH KNIHOVNÁCH

Yveta Dejmková

Ve dnech 24. - 26. června letošního roku se pod záštitou jihočeské sekce SKIP a za spolupráce s Národní knihovnou konal seminář „Poplatky ve veřejných knihovnách“. Seminář uspořádala v rámci oslav 100. výročí založení 1. české veřejné knihovny v Prachaticích a 50. výročí poválečného obnovení činnosti Okresní knihovna Prachatice.

K zorganizování semináře nás přivedl názor právníka, se kterým jsme konzultovali nový výpůjční řád okresní knihovny. Většina knihovnické veřejnosti všeobecně známých formulací výpůjčního řádu veřejné knihovny prošla bez připomínek. Problémovou oblastí se ukázala ta část, která pojednávala o „poplaticích za placené služby“ a o „sankčních poplatcích“. Pro našeho konzultanta byl naprosto nepřijatelný termín „poplatek“. Otázkou bylo rovněž určování výše cen za placené služby, především legislativa, na základě které jsou ceny určovány.

Termín poplatků byl nepřijatelný, ale jiný termín, který by vystihoval potřeby výpůjčního řádu a zároveň splňoval požadavky právníka se nám nepodařilo najít. A jelikož se nám zdálo, že stejný problém mohou řešit i jiné veřejné knihovny, obrátili jsme se na Národní knihovnu v Praze – odbor knihovnictví s návrhem, společně vyřešit daný problém a předložit jej na problémově orientovaném semináři k diskusi.

PhDr. Jana Krulišová a Mgr. Ladislava Zemánková připravily a vedly odbornou část semináře. V první části seznámila PhDr. Krulišová s výsledky průzkumu v oblasti cen za služby veřejných knihoven. Přehled cen poskytlo 80 knihoven a z předloženého materiálu PhDr. Krulišové pro informaci uvedu několik čísel. Např. za registraci zaplatí dospělí čtenáři v okresních knihovnách od 30,- do 120,- Kč, děti od 10,- do 50,- Kč, důchodci 20,- až 50,- Kč. U městských knihoven byly částky o něco nižší.

Za informační služby bibliografické a rešeršní se ceny pohybovaly v rozmezí : zadání 10,- až 20,- Kč, cena 1 záznamu se pohybovala od 1,- do 3,- Kč v závislosti na tom, zda byl záznam anotovaný a v jakém jazyce byl zpracován. Za písemné zpracování zaplatí čtenáři cca 5,- Kč za stránku, u ústní informace podle složitosti od 1,- do 5,- Kč.

Z podkladů PhDr. Krulišové dále vyplynulo, že vstupy do databází jsou

obvykle zdarma, případně za cenu 2,- Kč. V případě tištěných výstupů z databázi se ceny pohybují od 5,- do 20,- Kč za stránku formátu A4.

U reprografických služeb, které poskytují většinou okresní knihovny a velké městské knihovny, se ceny s ohledem na formáty pohybují od 1,20 Kč do 5,40 Kč.

Neméně zajímavé informace byly uvedeny v přehledu u sankcí při nedodržení výpůjční doby. Veřejné knihovny v okresních a větších městech účtují u dospělých za I. upomínku od 2,- do 10,- Kč, za II. upomínku 5,- až 15,- Kč, za III. upomínku 10,- až 50,- Kč a za upomínací dopis 20,- až 100,- Kč. U dětských čtenářů jsou ceny zhruba poloviční, u veřejných knihoven v menších městech tvoří asi třetinu z cen větších knihoven.

V případě likvidace škod vzniklých ztrátou nebo poškozením informačních pramenů je obvykle účtována plná cena informačního pramenu a tzv. manipulační poplatek, jehož výše se řídí druhem pramenu. Např. u knih je to 50,- Kč, u CD 100,- a u časopisu 10,- Kč. V případě poškození čárového kódu knihovny účtují od 10,- do 20,- Kč, při ztrátě nebo poškození čtenářského průkazu podle čtenářské kategorie a podle toho, zda byl opatřen čárovým kódem se ceny pohybují od 1,- do 20,- Kč.

Jak se průzkumem ukázalo, není nyní nutné řešit otázku, zda knihovny mají poskytovat své služby za úplatu. Finanční situace knihoven a různé jiné faktory působící na jejich činnost přivedly knihovny k poskytování placených služeb. Podstatné je zjistit, na základě jakých předpisů a vyhlášek ceny určovat a jak ve vlastních předpisech používat odpovídající terminologii.

Problematiku tvorby cen a terminologické otázky řešil příspěvek Mgr. Ladislavy Zemánkové, která uvedla, že z informací Ing. Františka Smrčka, ředitele odboru metodiky tvorby cen z ministerstva financí a z konzultace s právníky vyplynulo, že knihovny mohou své služby poskytovat za úplatu, protože neexistuje žádná právní norma, která by tyto služby uváděla jako bezplatné (např. knihovnický zákon).

Pro veřejné knihovny proto platí zákon č. 526/90 Sb., o cenách v pozdějším znění a vyhláška FMF č. 580/90 Sb., kterou se zákon č. 526/90 Sb. provádí. Podle tohoto zákona nepatří ceny služeb veřejných knihoven do kategorie cen regulovaných, jsou to ceny volné, tudíž ceny smluvní. Tomuto odpovídá i konstrukce cen, která je rovněž volná.

Pro veřejné knihovny z toho vyplývá, že ceny za jejich služby jsou ceny sjednané dohodou (§ 2, odst. 2 zákona č. 526/90 Sb. - sjednávání cen) a také povinnost mít ceník služeb, který musí být viditelně zveřejněn (§ 13, odst. 2 zákona č. 526/90 Sb. - označování zboží cenami). Každý čtenář musí mít možnost se s ceníkem seznámit, ceník je součástí výpůjčního řádu a čtenář svým podpisem na přihlášce stvrzuje, že je s ním seznámen. Stejným způsobem musí být čtenáři informováni i o všech změnách v oblasti cen.

Při nesplnění této podmínky vstupuje do hry ještě jeden zákon a to zákon č. 265/91 Sb. o působnosti orgánů České republiky v oblasti cen, ve znění pozdějších změn a doplňků. Na základě tohoto zákona provádějí kontrolu cenových předpisů cenové kontrolní orgány, t.j. finanční úřad, okresní úřad nebo obec. Při zjištění nedostatků, tj. např. i nedostatečné zveřejnění ceníku, může následovat pro knihovnu finanční postih.

Uvedený zákon č. 265/91 Sb. může mít pro knihovny ještě jeden dopad, a to ten, že na jeho základě mohou ceny služeb regulovat cenový orgán nebo místní orgán, tzn. ministerstvo financí ČR, finanční úřady, okresní úřady a obce, což jsou pro knihovny příslušní zřizovatelé. Proto knihovny, které nemají právní subjektivitu by měly zpracovat návrh na ceník služeb a předložit jej svému zřizovateli ke schválení.

Zvláštní kapitolou je meziknihovní výpůjční služba. Je to jediný druh služby, pro který existuje právní předpis, který říká, že tato služba je služba bezplatná, pouze poštovné za odeslání knih hradí knihovna, která knihy odesílá. Tímto předpisem je vyhláška č. 51 ministerstva školství a kultury ze dne 25.6.1963 o evidenci knihoven jednotné soustavy, o meziknihovní výpůjční službě a o přednostním právu knihoven při získávání literatury, časopisů a jiných sbírkových materiálů. Snahy o převedení MVS do oblasti placených služeb vycházejí z finanční situace knihoven.

Veškeré dosud uvedené informace se týkaly služeb, které knihovny poskytují na základě své hlavní činnosti. Pokud jsou za úhradu poskytovány služby jako vedlejší, tj. hospodářská činnost, musí již být ceny kalkulovány a veškeré podklady potřebné ke stanovení ceny musí být archivovány a musí být respektovány předpisy pro hospodaření rozpočtových a příspěvkových organizací (např. vyhl. MF ČR č. 205/90 Sb. o hospodaření s rozpočtovými prostředky státního rozpočtu ČR a o finančním hospodaření rozpočtových a příspěvkových organizací ve znění pozdějších předpisů).

S cenami služeb souvisí i výše sankcí za ztráty nebo poškození informačních pramenů. Zde se knihovny řídí příslušnými ustanoveními Občanského zákoníku, oddílý odpovědnost za škodu a způsob a rozsah náhrady. Tuto část podle mého názoru není nutné více rozebírat, protože již v minulosti se při tvorbě výpůjčního řádu z Občanského zákoníku vycházelo (Občanský zákoník – úplné znění, jak vyplývá z pozdějších změn, doplnění a úprav č. 47/92 Sb.).

Na závěr svého příspěvku se vrátím k tomu, co vedlo k zorganizování semináře, t.j. otázka terminologie – poplatky či ceny, pokuty nebo sankční poplatky?

Jak jsem uvedla v úvodu, je používání termínu poplatky ve veřejných knihovnách nevhodné. § 1 již uváděného zákona č. 526/90 Sb. o cenách uvádí

definici ceny, v Malé právníkové encyklopedii¹ je uveden výklad termínu poplatek.

Cena = peněžní částka sjednaná při nákupu a prodeji zboží nebo vytvořená pro oceňování zboží, dalšího majetku a majetkových práv k jiným účelům.

Poplatek = platby, které jsou fyzické a právníkové osoby povinny platit v souvislosti s činností příslušného státního orgánu, vyvíjenou z jejich podnětu nebo v jejich zájmu a v dalších zákonem stanovených případech.

Uvedené výklady obou termínů jsou myslím dostatečné k tomu, aby se ve výpůjčních řádech veřejných knihoven již termín poplatek neobjevoval. Jednoznačně lze říci, že knihovny nejsou státními orgány a tudíž nemohou vybírat poplatky. Proto je vhodnější uvedení termínu ceny služeb nebo smluvní ceny služeb a v případě dřívějšího termínu sankční poplatky termínu smluvní pokuty.

K přípravě semináře vedla zdánlivá maličkost – použití vhodného termínu ve výpůjčním řádu jedné okresní knihovny. Během přípravy se ukázalo, že otázka placených služeb ve veřejných knihovnách není vůbec jednoduchá záležitost a že je nutno se velmi dobře orientovat v oblastech pro knihovníky vzdálených, jakými jsou finanční předpisy, zákony a vyhlášky. A že se rozhodně vyplatí i základní vnitřní normy knihovny konzultovat s odborníky v oblasti práva a financí. Své opodstatnění bude jistě mít i metodický materiál, který odbor knihovnictví Národní knihovny v Praze v nejbližší době k této problematice zpracuje.

¹Malá právníkové encyklopedie. 1. vyd. Praha, LINDE 1994. 218 s.